

Percepties van- en draagvlak voor het proces van interactief bestuur

Mijke Boedeltje – Universiteit Twente

1. Inleiding

Sinds de jaren negentig zijn er in Nederland, maar ook wereldwijd, veel experimenten geweest waarbij burgers en andere belanghebbenden toegang hebben gekregen tot de politieke besluitvorming (zie o.a. Button en Mattson 1999; Lowndes et al 1999; Daemen en Schaap 2000; Denters et al 2003). Interactief bestuur is één van deze experimenten dat in Nederland wordt toegepast. Interactief bestuur is een manier om ‘het betrekken van belanghebbenden bij de beleidsvorming’ te duiden en wordt om die reden in dit paper opgevat als: *‘Manieren van beleidsvorming waarbij een overheid in beginsel alle belanghebbenden in meer of mindere mate mogelijkheden geeft de beleidsvoorbereiding, beleidsbepaling, beleidsuitvoering en/of de beleidsevaluatie te beïnvloeden.’* (Denters et al 2002:1).

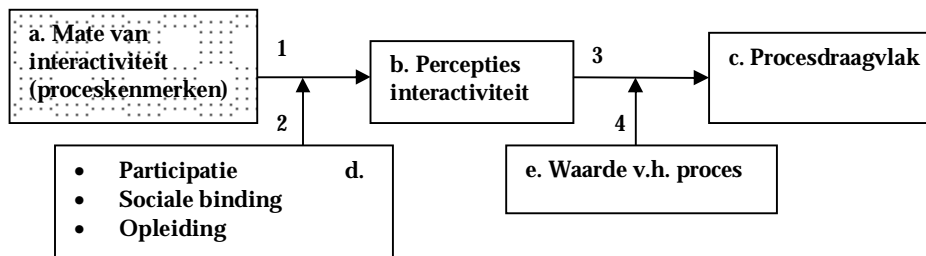
Het kan hierbij gaan om belanghebbenden als burgers, maatschappelijke organisaties en professionals. De belanghebbende burger staat centraal in dit paper.

Eén van de redenen om over te gaan op vormen van interactief bestuur is het veronderstelde draagvlak (zie o.a. Klijn en Koppenjan, 1998; Pröpper en Steenbeek 1998; Edelenbos 2000). Door burgers bij de besluitvorming te betrekking zouden ze het proces van interactief bestuur en de inhoud van het beleid dat daar uit voortkomt accepteren. Er zijn dus twee vormen van draagvlak te onderscheiden: inhoudelijk- en procesdraagvlak. Op deze laatste vorm van draagvlak richt dit paper zich. Procesdraagvlak kan omschreven worden als: *een attitude van belanghebbenden van interactief bestuur ten opzichte van het proces van interactief bestuur.* Het gaat dus om een oordeel over het proces, los van de inhoud. De gedachte achter procesdraagvlak is dat draagvlak ontstaat, omdat bijvoorbeeld 1) het proces netjes is verlopen, 2) men de *mogelijkheid* heeft de uitkomst te beïnvloeden, en 3) omdat het resultaat met betrokkenheid van meerdere (typen) actoren tot stand is gekomen (Edelenbos, 2001; Hoekema et al, 1998). Er zijn echter grote verschillen zichtbaar in processen van interactief bestuur. Er bestaat dus niet één procedure voor interactief bestuur (Pröpper en Steenbeek 1999), ze hebben een flexibele en weinig vastomlijnde aard (van Stokkum 2006: 25). Deze procedures kunnen verschillende in de mate waarin ze open zijn en invloed geven aan belanghebbenden, ze verschillen met andere woorden in de mate van interactiviteit. De vraag is nu of het draagvlak voor deze verschillende processen van interactief bestuur ook verschilt. De hoofdvraag van dit paper luidt dan ook: *Leiden meer interactieve processen van interactief bestuur tot meer draagvlak voor het proces van interactief bestuur?*

Om deze vraag te beantwoorden is in de tweede paragraaf een theoretisch verklaringsmodel opgesteld, welke in de derde paragraaf getest wordt.

2. Een verklaringsmodel voor procesdraagvlak voor interactief bestuur

De hoofdvraag van dit paper wordt beantwoord aan de hand van het volgende verklaringsmodel voor procesdraagvlak voor interactief bestuur:

Figuur 1 verklaringsmodel van draagvlak voor het proces van interactief bestuur

Het meest simpele verklaringsmodel dat uit figuur 1 is af te leiden, bestaat uit de vakken a, b en c met bijhorende pijlen 1 en 3. Procesdraagvlak is in de inleiding beschreven als een attitude ten opzichte van het proces van interactief bestuur. Een attitude (draagvlak) is gebaseerd op de (evaluatie van) percepties (vak b.). Op de meest simpele manier kan procesdraagvlak dus als volgt verklaard worden: belanghebbenden van interactief bestuur ontwikkelen percepties over (de mate van interactiviteit van) het proces (vak b.). De (evaluatie van) percepties leiden samen tot de uiteindelijke attitude, het uiteindelijke procesdraagvlak (vak c.).

In dit paper wordt verwacht, dat meer interactieve processen ook daadwerkelijk als meer interactief gepercipieerd worden. Belanghebbenden neigen voorts de voorkeur te hebben voor een meer interactief proces. Een open proces geeft belanghebbenden namelijk meer mogelijkheden om hun voorkeuren in overeenstemming te brengen met het eigenlijke beleid (Hoekema et al 1998). Voor wat betreft invloed, willen belanghebbenden zich niet alleen laten informeren. Er is geen behoefte aan 'rituele dansen' waarbij men uitgenodigd wordt om naar een concreet plan te luisteren (Wille 2001). Een zekere mate van invloed is gewenst (Thomas 1990). Dit blijkt ook uit onderzoek van Kweit en Kweit (2007) die een positief verband vonden tussen de percepties van invloed en vertrouwen: naarmate men percipieerde meer invloed te hebben, was het vertrouwen in de betrokken overheidsorganisaties groter. Hetzelfde verband vonden zij ook met betrekking tot percepties van gelijkheid. Ook de Graaf (2007) komt in zijn onderzoek tot de conclusie dat processen waarbij sprake is van meer

interactiviteit in termen van invloed leiden tot meer (institutioneel) draagvlak¹. Belanghebbenden lijken dus de voorkeur voor een meer interactief proces. Indien dit in de praktijk niet waargemaakt wordt, zou dit tot ontevredenheid en dus minder draagvlak kunnen leiden. Twee algemene hypothesen kunnen dan ook afgeleid worden van het bovenstaande:

Algemene hypothese 1

Naarmate een proces van interactief bestuur meer interactief is, zal dat proces ook als meer interactief gepercipieerd worden.

Algemene hypothese 2

Naarmate een proces als meer interactief wordt gepercipieerd zal het procesdraagvlak hoger zijn.

De verklaring van draagvlak is echter gecompliceerder dan het simpele, algemene verklaringsmodel dat hierboven beschreven is. Percepties geven de informatie of het beeld weer dat een individu heeft van de wereld. Elk individu heeft zijn eigen geïndividualiseerde informatie en beeld van de wereld. Dit beeld hangt af van de volgende determinanten (Krech, Crutchfield en Ballachey 1962: 17-18):

1. zijn (of haar) eerdere ervaringen;
2. zijn (of haar) psychische en sociale omgeving;
3. zijn (of haar) psychologische structuur. Dit heeft betrekking op iemands gevoeligheid en intellectuele capaciteiten;
4. zijn (of haar) wensen en doelen.

Als gevolg van deze determinanten is de kijk op de wereld verschillend voor iedere individu (Krech, Crutchfield en Ballachey 1962). Verdere specificatie van het algemene verklaringsmodel voor draagvlak is dus noodzakelijk. Gebaseerd op de determinanten van percepties worden hieronder deze verdere specificaties beschreven.

Ad. 1: eerdere ervaringen

De percepties die belanghebbenden hebben hangt mede af van de ervaring die ze hebben opgedaan. Hierin ligt het eerste punt van differentiatie dat in dit paper gemaakt wordt en wel dat tussen individuele belanghebbenden die wel- en individuele belanghebbenden die niet geparticipeerd hebben. Participanten zijn mensen die deelgenomen hebben aan het interactieve proces en niet-participanten konden of wilden niet deelnemen aan het proces. Niet-participanten kunnen echter wel bepaalde percepties hebben van interactief bestuur. De

¹ Het betreft hier echter de directe relatie tussen de opzet van een proces en het draagvlak, percepties maken hier geen deel van uit. Ook heeft het onderzoek van de Graaf (2007) institutioneel draagvlak: draagvlak onder deelnemende belanghebbende organisaties in interactieve processen.

informatie die participanten kunnen verkrijgen van interactief bestuur kan verschillen van de kennis of informatie waar niet-participanten toegang tot hebben. Informatie vergaren is namelijk mogelijk door directe ervaring met het attitudeobject en door indirecte ervaring, bijvoorbeeld door het lezen er over of door verkrijgen informatie van derden (Fishbein en Ajzen 1975). Participanten worden direct geconfronteerd met het interactief bestuur, terwijl niet-participanten dit slechts op een indirecte manier kunnen beleven. Niet-participanten ervaren alleen dat deel van het interactieve proces, dat ze van anderen horen of dat ze lezen in informatiefolders of kranten. Hun attitude ten opzichte van het proces zullen ze dus moeten baseren op hun indirecte, beeldvorming (percepties) van dat proces. Participanten verkrijgen naast de hierboven genoemde indirecte informatie ook directe informatie over het proces door er aan mee te doen. Zij kunnen hun percepties van het proces dan ook op beide bronnen baseren. Samengevat kunnen door meer directe en meer indirecte ervaringen met interactief bestuur en het beleid dat daar uit voortkomt participanten en niet-participanten het proces- en de inhoud van anders percipiëren (vak d, pijl 2). Dit leidt tot de volgende gespecificeerde hypothese:

Gespecificeerde hypothese 1

Naarmate een proces van interactief bestuur meer interactief is, zal dat proces ook als meer interactief gepercipieerd worden. Deze relatie is sterker voor participanten dan voor niet participanten.

Ad. 2: psychische of sociale omgeving

Niet alleen kan participatie van invloed zijn op de percepties die belanghebbenden hebben ook de psychische of sociale omgeving kan verschil in percepties met zich meebrengen. Miller en Shanks (1996: 101) spreken in dit verband over sociale verbondenheid. Sociale verbondenheid kan bijvoorbeeld tot uiting komen in huizenbezit, het aantal jaren dat men in een gemeenschap woont, de burgerlijke staat, of kerkbezoek. Mensen die meer sociaal verbonden met hun omgeving zijn, neigen meer geïnteresseerd te zijn in lokale politiek dan mensen die minder sociaal verbonden zijn. Ook hebben verkiezingsstudies laten zien dat mensen die meer geïnteresseerd zijn in politiek ook meer politieke informatie vergaren dan mensen die minder geïnteresseerd zijn (zie bijv. Milbrath and Goel 1977; Bennet 1989; van Deth 1990). Dit betekent dat belanghebbenden van interactief bestuur die meer sociaal verbonden zijn met hun omgeving, meer politiek geïnteresseerd zullen zijn en om die reden meer informatie zullen vergaren over het proces van interactief bestuur. Omdat percepties gevormd worden op basis van informatie die men heeft van het object zullen de percepties van belanghebbenden die meer sociaal verbonden zijn verschillen van de percepties van belanghebbenden die minder sociaal verbonden zijn (vak d, pijl 2). Dit leidt tot de volgende gespecificeerde hypothesen:

Gespecificeerde hypothese 2

Naarmate een proces van interactief bestuur meer interactief is, zal dat proces ook als meer interactief gepercipieerd worden. Deze relatie is sterker voor belanghebbenden die meer sociaal verbonden zijn met de gemeente of de buurt dan voor belanghebbenden die minder sociaal verbonden zijn met de gemeente of buurt.

Ad. 3: intellectuele capaciteit

De derde determinant van iemands percepties is gevoeligheid en intellectuele capaciteit (Krech, Crutchfield en Ballachey, 1962). Om die reden wordt in dit paper opleiding als derde determinant beschouwd. Uit de literatuur (zie o.a. Milbrath and Goel 1977; van Deth 1990) blijkt dat hoog opgeleiden meer geïnteresseerd zijn in politiek dan laag opgeleiden. Het opleidingsniveau kan gezien worden als de *“operationalization of the requirement of some minimum level of knowledge and skills. Less educated citizens will not be interested in politics, because they do not perceive or recognize the political dimension and conflicts.”*(van Deth 1990: 279).

Net als participatie en sociale verbondenheid kunnen verschillen in het niveau van opleiding er mogelijk toe leiden dat meer kennis hebben of informatie vergaart wordt over het interactief bestuur. Om die reden kunnen percepties van interactief bestuur verschillen (vak d, pijl 2). Dit leidt tot de volgende gespecificeerde hypothese:

Gespecificeerde hypothese 3

Naarmate een proces van interactief bestuur meer interactief is, zal dat proces ook als meer interactief gepercipieerd worden. Deze relatie is sterker voor belanghebbenden die hoger opgeleid zijn dan voor belanghebbenden lager opgeleid zijn.

Ad. 4: wensen en doelen

Participatie, sociale verbondenheid en opleiding zijn alle drie factoren die van invloed kunnen zijn op de percepties van belanghebbenden. Hierdoor zullen verschillende typen belanghebbenden het proces van interactief bestuur of de inhoud van het beleid dat daaruit voortkomt mogelijk op een verschillende manier percipiëren. Een ander type differentiatie op het niveau van individuele belanghebbenden die gemaakt kan worden, heeft betrekking op het tweede gedeelte van het verklaringsmodel. Dit betreft ook het tweede deel in de verklaring van een attitude, naast een perceptie bestaat een attitude namelijk ook uit een waarderingselement. Voor wat betreft procesdraagvlak betreft dit de waardering van de verschillende motieven (vak e). Afhankelijk van de waardering die men hecht aan de percepties van het proces van interactief bestuur of het beleid dat daaruit voortkomt, verschilt het draagvlak (attitude) (pijl 4).

Voor verschillende belanghebbenden kunnen verschillende overwegingen en verschillende kenmerken van het attitudeobject van belang zijn (van der Plight en de Vries 1995). Hierdoor kan de waardering per belanghebbende verschillen. Als bijvoorbeeld een belanghebbende de informatie tijdens proces percipieert als ‘weinig’ en zijn of haar voorkeur gaat uit naar ‘veel’, dan betekent dit niet automatisch dat deze belanghebbende dit als negatief waardeert. Als deze belanghebbende namelijk niet zozeer het proces (informatie) van belang vindt met betrekking tot interactief bestuur, maar juist de inhoud van het beleid benadrukt, dan kan het deze belanghebbende wellicht weinig schelen wat het informatieniveau is zolang hij of zij inhoudelijk zijn of haar zin krijgt. Waardering met betrekking tot draagvlak voor interactief bestuur heeft dus betrekking op de mate waarin met waarde hecht aan dan wel het proces, dan wel de inhoud. Deze waarde kan afgeleid worden van de doelen bij interactief bestuur, of terwijl de motieven die men heeft om deel te nemen. Doelen zijn de vierde determinant van het beeld dat individuen hebben van de wereld (Krech, Crutchfield and Ballachey 1962). Een persoon ontwikkelt gunstige attitudes ten opzichte van objecten die hen helpen hun doelen te realiseren en ongunstige attitudes ten opzichte van objecten die juist het tegenovergestelde bewerkstellingen (Krech, Crutchfield and Ballachey 1962: 181). Deze doelen kunnen voor wat betreft interactief bestuur dus in meer of mindere mate het proces of de inhoud benadrukken en op die wijze, zullen ook de percepties die men heeft in meer of mindere mate benadrukt worden.

Er bestaan meerdere motieven die men kan hebben om deel te nemen aan processen van interactief bestuur. De voor dit paper relevante motieven² worden hieronder besproken:

- Persoonlijke ontwikkeling: ervaring op doen en ‘leren’ (Button en Matson 1999; Hartman 2000; Edelenbos en Monnikhof 2001; Jonhston, Saering en Crewe 2002). Dit motief is een selectief immaterieel motief, omdat er slechts sprake kan zijn van persoonlijke ontwikkeling door deel te nemen. Veel burgers komen juist naar interactieve bijeenkomsten om naar anderen te luisteren en niet persé om in hun mening bevestigd te worden. Men wil de eigen kennis aanvullen, nieuwe vaardigheden leren en het perspectief verbreden, hierbij is men niet persé gericht op resultaat in de zin van het verdedigen en terugzien van het inhoudelijke aspecten. Lowndes et al (2001) noemen ook het deelnemen aan interactief bestuur om te leren, deelnemen in eigen belang. Eigen belangen zijn in hun ogen niet alleen materiële belangen, eigen belang kan ook tevreden gesteld worden met nieuwe vaardigheden en kennis, of met een sterkere gemeenschappelijke identiteit.
- Geïnformeerd blijven over het betreffende onderwerp van interactief bestuur. Men neemt hierbij deel om op de hoogte te blijven van wat er gaande is in de stad of in de

² Dit zijn de proces gerichte motieven. Het is voor dit paper immers van belang hoeveel waarde men aan het proces hecht.

buurt. In zijn onderzoek laat Edelenbos (2001: 93) zien dat dit een motief was waarom mensen participeerden bij een interactief proces. Dit motief ligt in het verlengde van het vorige motief, ook dit motief is selectief immaterieel men blijft alleen op de hoogte door deel te nemen.

Deze motieven zijn aan te merken als motieven die gericht zijn op het proces van interactief bestuur, omdat afhankelijk van de inrichting van het proces een individu immers in meer of mindere mate vaardigheden kan opdoen of bepaalde informatie verkrijgen. Afhankelijk van de mate waarin belanghebbenden de procesmotieven daadwerkelijk als reden zijn om deel te nemen, zullen zij meer waarde hechten aan het proces. Hierdoor worden percepties van het proces meer of minder benadrukt, wat uiting komt in het uiteindelijke procesdraagvlak (vak e, pijl 4). Op basis hiervan kan de laatste gespecificeerde hypothese geformuleerd worden:

Gespecificeerde hypothese 4:

Naarmate een proces als meer interactief wordt gepercipieerd zal het procesdraagvlak hoger zijn. Deze relatie is sterker voor belanghebbenden die meer waarde hechten aan het proces van interactief bestuur dan voor belanghebbenden die minder waarde hechten aan het proces van interactief bestuur.

3. Resultaten

Om de centrale vraag te beantwoorden, zijn zes studies naar processen van interactief bestuur verricht. Het gaat hierbij om zes processen uit drie verschillende gemeenten, te weten Assen, Emmen en Heemskerk. In elke gemeente is voorst een proces op buurtniveau en een proces op gemeentelijk niveau bekeken. Binnen deze zes processen zijn vragenlijsten gestuurd naar zowel participanten als niet-participanten. In elk onderzocht proces hebben telkens alle participanten een vragenlijst ontvangen. In totaal zijn er aan 810 participanten vragenlijsten gestuurd. Van deze 810 hebben 393 (49%) participanten de vragenlijst geretourneerd. Voor wat betreft de niet-participanten is in het geval van de gemeentebrede processen en in het geval van het buurtproces in de gemeente Heemskerk (vanwege de grootte van de wijk) is een a-selecte steekproef van 500 mensen per proces uit het bevolkingsregister van de betreffende gemeente getrokken. Voor de overige twee buurtprocessen geldt dat alle niet-participanten een vragenlijst hebben gekregen, dit omdat de omvang van de buurt beperkt was. Het totaal aantal niet-participanten dat een vragenlijst heeft gehad is 2530, hiervan zijn 612 teruggekomen. Dit betekent een respons van 24%.

Het eerste type hypothesen

De eerste hypothese reeks heeft betrekking op de eerste algemene hypothese: *Naarmate een proces van interactief bestuur meer interactief is, zal dat proces ook als meer interactief gepercipieerd worden.*

Deze hypothese bestaat uit een ‘collectief’ en een ‘individueel’ gedeelte. Het collectieve gedeelte heeft betrekking op de mate van interactiviteit van een proces, terwijl het individuele gedeelte gaat om de percepties van interactiviteit door de belanghebbenden. Om de mate van interactiviteit op collectief niveau te meten is een schaal gecreëerd op basis van een aantal proceskenmerken van interactief bestuur (Pröpper en Steenbeek 1998, 1999; Edelenbos 2000; Edelenbos en Monnikhof 2001);

1. procesopenheid: de mate waarin belanghebbenden toegang hebben tot een proces;
2. inhoudelijke openheid: dit betreft de ruimte voor participanten bij de formulering van problemen en beleid. In welke mate is er plaats voor nieuwe ideeën, plannen en handelingen, of met andere woorden, in welke mate is er ruimte om af te wijken van de opvattingen, voornemens en handelingskaders van de initiatiefnemer;
3. transparantie van het proces: de mate waarin belanghebbenden geïnformeerd worden over de opzet en inhoud van het proces, de inhoud van het beleid en de rol die ze spelen;
4. invloed: de mate waarin de input van participanten in beschouwing wordt genomen en het uiteindelijke beleid bepaalt;
5. gelijkheid: de mate waarin de verschillende participanten gelijke kansen hebben om een inbreng te leveren tijdens het proces. Daarnaast heeft gelijkheid betrekking op de mate van gelijke invloed in de uiteindelijke uitkomsten van het interactieve bestuur.

De mate van interactiviteit van ieder proceskenmerk is telkens bepaald door middel van documentanalyse en interviews met betrokken gemeentelijke actoren. Voor elk proceskenmerk is gebruik gemaakt van verschillende items. Bij ieder item hoort een vierpuntsschaal die loopt van minst interactief naar meest interactief.

Om de procesopenheid vast te stellen is voor ieder proces vastgesteld wie er toegang had tot het proces, hiervoor is naar het uitnodigingsbeleid van de gemeente gekeken. De wijze van uitnodiging (bijvoorbeeld persoonlijk of via de krant) maakt hier ook deel van uit.

De inhoudelijke openheid is bepaald door te kijken naar de ruimte die participanten hebben gekregen om andere dan door de gemeente vastgestelde onderwerpen aan de orde te stellen en de ruimte die men kreeg om zich uit te spreken over de door de gemeente vastgestelde onderwerpen.

De items betreffende transparantie van het proces bestaan uit de informatie die belanghebbenden voor, na en tijdens het proces hebben gekregen, hierbij is onderscheid gemaakt tussen informatie over de inhoud en informatie over het proces. Ook is bekeken op

welke wijze de informatie verstrekt is (bijvoorbeeld persoonlijk of via de krant) en wie deze informatie geeft ontvangen (bijvoorbeeld elke belanghebbende of alleen participanten).

Invloed wordt bepaald door de status van de uitkomsten ten opzichte van het gehele proces, de participatieladder van Edelenbos en Monnikhof (2001) dient hierbij als basis.

Tot slot is gelijkwaardigheid bepaald door de items 'gelijkheid bij het geven van een mening' en 'gelijkheid van de waarde van de inbreng van verschillende participanten'.

Wanneer gekeken wordt naar bovenstaande proceskenmerken dan zijn deze voorts in te delen in drie dimensies. De proceskenmerken 1,2 en 4 hebben allen betrekking op invloed: 1 en 2 bepalen de mogelijkheden die belanghebbenden hebben om de uitkomsten te beïnvloeden, terwijl 4 betrekking heeft op de daadwerkelijke invloed die men krijgt. Samen vormen deze proceskenmerken dan ook de 'openheiddimensie'. De twee overige proceskenmerken kunnen worden beschouwd als twee aparte dimensies te weten 'transparantiedimensie' en 'gelijkheidsdimensie'. De drie dimensies samen vormen de totale mate van collectieve interactiviteit.

Het individuele gedeelte van de hypothese bestaat uit de percepties van belanghebbenden over de interactiviteit van het proces. Deze percepties zijn gemeten door 11 vragen uit de vragenlijst. Na het toepassen van factoranalyse ontstonden op basis van deze 11 vragen drie dimensies van interactiviteit, deze dimensies zijn gelijk aan de collectieve dimensies.

De eerste dimensie bevat de vragen die betrekking hebben op informatie en transparantie en wordt dus de 'transparantiedimensie' genoemd. Deze dimensie bestaat uit de volgende vragen:

- Hoeveel informatie heeft u voorafgaand aan en tijdens de bijeenkomsten gekregen over (...) (afhankelijk van onderwerp)?;
- In hoeverre bent u na afloop van de besluitvorming op de hoogte gebracht over wat er uiteindelijk besloten is over (...)?;
- Hoe duidelijk was, waarover wél en waarover niet gesproken mocht worden tijdens de totstandkoming van (...)?;
- Hoe duidelijk was voor en tijdens de totstandkoming van (...) óf en hoe er rekening zou worden gehouden met de mening van de deelnemers?;
- Is na afloop van de bijeenkomsten wel of niet duidelijk gemaakt wat er met de inbreng van de deelnemers in de verdere besluitvorming over (...) is gebeurd?

De tweede dimensie heeft betrekking op de (mogelijke) invloed van belanghebbenden en wordt om die reden de ‘openheiddimensie’ genoemd. De volgende vragen behoren tot deze dimensie:

- Voor hoeveel betrokkenen was het mogelijk om deel te nemen aan de bijeenkomsten over (...)?;
- Hoe groot waren de mogelijkheden voor de deelnemers om tijdens de bijeenkomsten hun mening te geven over (...)?;
- Hoe groot waren de mogelijkheden voor de deelnemers om te bepalen waarover gesproken zou worden tijdens de bijeenkomsten?;
- Konden de deelnemers over de onderwerpen die tijdens de bijeenkomsten aan de orde kwamen alles zeggen wat ze wilden of waren er beperkingen?

Tot slot vormen de volgende vragen de derde ‘gelijkheidsdimensie:

- Hadden sommige deelnemers veel meer mogelijkheden om tijdens de bijeenkomsten hun mening over (...) te geven dan andere deelnemers of waren de mogelijkheden voor iedereen ongeveer gelijk?;
- Hebben één of enkele deelnemers veel meer dan anderen invloed gehad op de uiteindelijke vastgestelde (...).

Elke vraag kende vier antwoordmogelijkheden (exclusief de ‘weet niet’ optie). De gemiddelde perceptie van interactiviteit in elke dimensie is bepaald door het gemiddelde van de bij die dimensie behorende vragen. Als één van de vragen niet in was gevuld, dan is het gemiddelde van de overige vragen binnen die dimensie gebruikt. Het minimum aantal antwoorden dat per dimensie beantwoord moest worden voordat deze mee werd genomen in de analyse is ‘de helft plus 1’.

In eerste instantie is begonnen met het testen van de directe relatie, of terwijl de algemene hypothese: *Naarmate een proces van interactief bestuur meer interactief is, zal dat proces ook als meer interactief gepercipieerd worden.* Om deze hypothese te testen zijn de percepties van belanghebbenden vergeleken voor verschillende groepen, die gevormd zijn op basis van de onafhankelijke variabele (de collectieve mate van interactiviteit). Er is met andere woorden nagegaan of de percepties van belanghebbenden significant van elkaar verschillen tussen groepen met verschillende mate van (collectieve) interactiviteit. Indien er twee groepen werden vergeleken is gebruik gemaakt van een t-test. Als er meerdere groepen vergeleken werden dan is of de Bonferroni test, of de Tamhane’s 2 test gebruikt, afhankelijk van de (on)gelijke variantie tussen de (collectieve) groepen. Omdat de richting van de relatie tussen interactiviteit en de percepties daarvan is aangegeven in de hypothese (er wordt een positief

verband verwacht) is gekozen voor een eenzijdige toets. De resultaten hiervan zijn weergegeven in tabel 1. De scores van de gemiddelde percepties (vanaf de tweede kolom) zijn op een schaal van 0 tot 1.

Tabel 1 Impact van verschillende processen van interactief bestuur op percepties van belanghebbenden.

Groepen gebaseerd op de collectieve dimensies van:	Gemiddelde percepties per (interactieve) groep van minst naar meest interactief			T/F	P	Hypothese
Transparantie	.3244	.3273	.3382	F = .276	.759	verworpen
Openheid	.6764	.6488	.7345	F = 5.639	.004	aangenomen
Gelijkheid	.6160	Nvt	.6938	t = -2.134	.017	aangenomen
Totaal (gem. 3 dimensies)	.5775	.6020	.6566	F = 6.390	.002	aangenomen

Van tabel 2 kan afgeleid worden dat de verschillen tussen de groepen van de openheidsdimensie significant zijn ($p=.004$). Ook is te zien dat de percepties binnen de meest interactieve processen het hoogst zijn (.7345). Van de Tamhane's 2 test kan voorts afgeleid worden dat de percepties tussen de meest interactieve groep significant verschilt van de beide andere groepen.

De twee groepen die op basis van de collectieve gelijkheidsdimensie te onderscheiden zijn verschillen ook significant van elkaar ($p=.017$). Ook hier is te zien dat de percepties in de meest interactieve groep hoger zijn dan die in de minst interactieve groep.

Tot slot kan uit de tabel worden afgeleid dat de percepties van de groepen die gebaseerd zijn op de totale mate van interactiviteit ook significant van elkaar verschillende. Ook hier gaat het om het verschil van de meest interactieve groep ten opzichte van de minst interactieve groep.

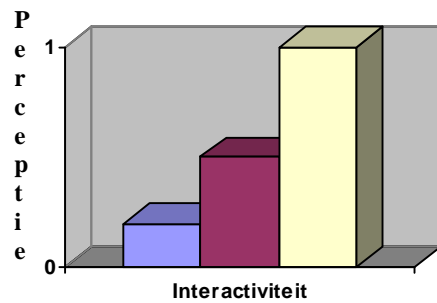
De gevonden resultaten komen dus overeen met de basishypothese dat meer interactieve processen ook als meer interactief gepercipieerd worden. De transparantiedimensie is hierop een uitzondering.

In het verklaringsmodel is de algemene hypothese gespecificeerd naar kenmerken van de belanghebbenden (participatie, sociale binding en opleiding). Dit tweede deel is getest door middel van univariate variantie analyse. Hieronder worden als voorbeeld de resultaten van de transparantiehypothese, gespecificeerd voor participatie, getest. Vervolgens zullen de resultaten van de overgebleven hypothesen in een samenvattende tabel gepresenteerd worden.

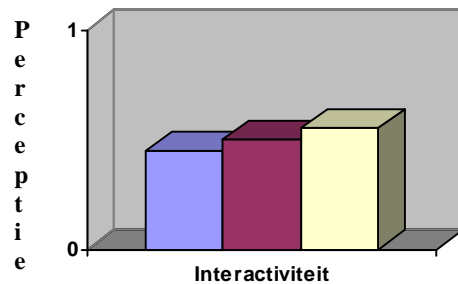
De gespecificeerde hypothese luidt:

Naarmate een proces van interactief bestuur meer interactief is, zal dat proces ook als meer interactief gepercipieerd worden. Deze relatie is sterker voor participanten dan voor niet participanten.

Wat verwacht wordt met deze hypothese kan als volgt worden weergegeven in een histogram:

Participanten

Niet-participanten

Het histogram van de participanten laat zien dat verwacht wordt, dat participanten een meer interactief proces ook daadwerkelijk als meer interactief percipiëren. Het histogram van de niet-participanten laat daarentegen zien dat verwacht wordt, dat niet-participanten minder goed in staat zullen zijn om de interactiviteit te percipiëren dan participanten. Om die reden wordt verwacht dat de percepties van niet-participanten rond het midden van de schaal zullen liggen. Ze zijn dan echter nog wel steeds oplopend. Om deze hypothese te testen is een interactievariabele (perceptie van transparantie * participatie) gecreëerd (geconstrueerd door SPSS). Tabel 2 laat hiervan de resultaten zien.

De algemene hypothese is hiervoor al getest (zie tabel 1) en wordt ook in tabel 2 verworpen ($p=.601$, 4de rij tabel 4). In de tabel is ook te zien, dat de interactievariabele niet significant verschilt per groep van (collectieve) interactiviteit ($p=.536$). Dit betekent, dat het tweede deel van de hypothese (deze relatie is sterker voor participanten dan voor niet-participanten) voor wat betreft de transparantie dimensie verworpen moet worden.

Tabel 2 Tests of between-subject effects (transparantie dimensie)

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Gecorrigeerd Model	1,673(a)	5	,335	8,776	,000
Intercept	25,122	1	25,122	658,966	,000
Percepties v. transparantie	,039	2	,019	,510	,601
Participatie	,746	1	,746	19,563	,000
Interaction var. (perc*part)	,048	2	,024	,624	,536
Error	20,739	544	,038		
Totaal	83,490	550			
Gecorrigeerd Totaal	22,412	549			

a R Squared = ,075 (Adjusted R Squared = ,066)

Tabel 2 laat ook zien, dat voor wat betreft participatie de verschillende groepen van interactiviteit wel significant van elkaar verschillen ($p=.000$). In tabel 3 wordt meer gedetailleerd ingegaan op dit verschil.

Table 3 gem. percepties van (niet)participanten binnen verschillende groepen van de transparantie dimensie

(collect.) groepen v. transparantie	Participatie	Gem. percept.	Std. Deviation	N
2 minst interactief	Nee	,2276	,19746	50
	Ja	,3688	,19463	109
	Totaal	,3244	,20570	159
3	Nee	,2794	,22139	15
	Ja	,3479	,14823	35
	Totaal	,3273	,17393	50
4 meest interactief	Nee	,2631	,20431	110
	Ja	,3740	,19509	231
	Totaal	,3382	,20452	341
Totaal	Nee	,2543	,20343	175
	Ja	,3701	,19078	375
	Totaal	,3332	,20205	550

De gemiddelde percepties van participanten zijn gemarkeerd in tabel 3. Wanneer deze gemiddelden vergeleken worden met de verwachtingen die in de histogrammen staan, dan wordt duidelijk dat de richting van de percepties van de verschillende groepen van interactiviteit niet de verwachte richting is. De percepties van de participanten nemen namelijk niet toe als de mate van interactiviteit toeneemt (gem. percepties: 3688; .3479; .3740, zie tabel 3). Dit geldt ook voor de niet-participanten. Dit kon al van tabel 2 afgeleid worden, er was immers geen interactie-effect gevonden.

Er kan van tabel 3 ook afgeleid worden dat participanten, ongeacht de mate van interactiviteit, een hogere (meer interactieve) perceptie hebben dan niet-participanten. Ook dit was al in tabel 2 te zien. De hypothese bevat hier echter geen verwachtingen over.

Hieronder worden de resultaten van de overige hypothesen weergegeven (gespecificeerde hypothesen 1 t/m 3) in tabel 4a-4c. De tweede kolom van elke tabel geeft telkens aan of de algemene hypothese (naarmate een proces meer interactief is zal het ook meer als zodanig gepercipieerd worden) nog steeds aangenomen of verworpen kan worden. Uit de tabellen kan afgeleid worden dat de resultaten met betrekking tot de algemene hypothese ongewijzigd zijn gebleven. Voor de openheid- en gelijkheid dimensie en het totaal kan de hypothese aangenomen worden en voor de transparantie dimensie wordt de hypothese verworpen.

Tabel 4a Impact v. verschillende interactieve processen op percepties gespecificeerd voor participatie

Participatie				
Groepen gebaseerd op collectieve dim:	Algemene hypothese	Vershil in percepties gebaseerd op participatie	Interactie variabele (part*perception)	Gespecific. Hypothese
Transparantie	verworpen	F=19,563; p=.000 sig. Richting: +	F=.624; p=.536 ns	verworpen
Gelijkheid	aangenomen	F=6,084; p=.014 Richting: +	F=.000; p=.991 ns	verworpen
Openheid	aangenomen	F=43,053; p=.000 sig Richting: +	F=3,721; p=.025 sig direction: not expected	verworpen
Totaal (3 dim)	aangenomen	F=29,655; p=.000 sig Richting: +	F=.316; p=.729 ns	verworpen

Tabel 4 laat voorts zien dat voor elke dimensie en de totale mate van interactiviteit de gespecificeerde hypothesen verworpen dienen te worden. Dit betekent dat de algemene hypothese niet sterker is voor participanten in vergelijking tot niet-participanten. Het is echter opvallend dat voor elke dimensie en de totale mate van interactiviteit participanten een hogere (meer interactieve) perceptie hebben van interactief bestuur dan niet-participanten. Dit is ongeacht de daadwerkelijke mate van interactiviteit. Dit zou mogelijk kunnen komen door een soort van (zelf)rechtvaardiging van participatie door de participanten: ‘ik heb meegedaan dus het proces moet wel interactief geweest zijn’. Hierbij moet ook opgemerkt worden dat participanten geen vergelijkingsmateriaal hebben. Zij hebben maar aan één proces deelgenomen, dit proces kan al betrekkelijk interactief geweest zijn en hierover is de participant dan ook positief (en percipieert het ook als zodanig). Voor niet-participanten geldt wellicht ‘onbekend is onbemind’.

Table 4b Impact of different interactive processes on perceptions, specified for soc. Connectedness

Sociale Binding				
Groepen gebaseerd op collectieve dim:	Algemene hypothese	Vershil in percepties gebaseerd op sociale binding	Interactie var. (soc. binding*perc)	Gespecific. Hypothese
Transparantie	verworpen	F =.432; p=.649 ns	F=1.334; p=.256 ns	verworpen
Gelijkheid	aangenomen	F=2,594; p=.076 ns	F=.209; p=.811 ns	verworpen
Openheid	aangenomen	F=.317; p=.728 ns	F=.681; p=.605 ns	verworpen
Totaal (3 dim)	aangenomen	F=.645; p=.525 ns	F=.456; p=.768 ns	verworpen

Table 4c Impact of different interactive processes on perceptions, specified for education

Opleidins				
Groepen gebaseerd op collectieve dim:	Algemene hypothese	Vershil in percepties gebaseerd op opleiding	Interactie var. (opleiding*perc.)	Gespecific. Hypothese
Transparantie	verworpen	F=.680; p=.507 ns	F=3,561; p=.007; direction: not expected	verworpen
Gelijkheid	aangenomen	F=4,348; p=.013 sig Richting: -	F=1,050; p=.351 ns	verworpen
Openheid	aangenomen	F=.984; p=.375 ns	F=1,919; p=1.06 ns	verworpen
Totaal (3 dim)	aangenomen	F=1,433; p=.240 ns	F=.576; p=.680 ns	verworpen

Van tabel 4b en 4c kan worden afgeleid dat voor elke dimensie en de totale mate van interactiviteit de gespecificeerde hypothese verworpen moet worden. Voorst bestaat voor zowel sociale binding als opleidingsniveau geen rechtstreekse relatie met de percepties van belanghebbenden. Een uitzondering hierop is de gelijkheidsdimensie (tabel 4c), waarbinnen een negatieve relatie is gevonden tussen de opleiding en de percepties ($F=4.348$; $p=.013$): hoe hoger het opleidingsniveau hoe lager (minder interactief) de percepties.

Het tweede type hypothesen

De tweede type hypothesen kennen ook een algemeen en een gespecificeerd deel:

Naarmate een proces als meer interactief wordt gepercipieerd zal het procesdraagvlak hoger zijn (algemeen deel). Deze relatie is sterker voor belanghebbenden die meer waarde hechten aan het proces van interactief bestuur dan voor belanghebbenden die minder waarde hechten aan het proces van interactief bestuur (gespecificeerd deel).

Hieronder worden eerst de resultaten van het algemene deel gepresenteerd. De wijze waarop percepties van interactiviteit gemeten en gegroepeerd zijn is hierboven reeds beschreven. Procesdraagvlak wordt vervolgens gemeten door de volgende vraag: ‘Met welk rapportcijfer (van 1-10) zou u *de manier waarop* het uiteindelijke beleid (...) tot stand is gekomen willen beoordelen?’.

De hypothese is weer voor elke dimensie en de totale mate van interactiviteit getest. Dit is gedaan door middel van eenzijdige regressie analyse per dimensie. Het algemene gedeelte van de hypothese bestaat uit één onafhankelijke variabele voor elk regressiemodel: de percepties van de verschillende dimensies (m.a.w. de individuele dimensies). Er zijn dus 4 modellen getest:

Tabel 5 de impact van percepties op procesdraagvlak

Percepties van de (individuele) dimensie:	N	Beta	Std error	P	Hypothese
Transparantie	515	.576	.065	.000	aangenomen
Gelijkheid	489	.256	.060	.000	aangenomen
Openheid	452	.417	.086	.000	aangenomen
Totaal (gem. 3 dim.)	437	.558	.094	.000	aangenomen

Afhankelijke variabele in elk model: procesdraagvlak.

Uit tabel 5 blijkt dat voor elke dimensie en de totale mate van interactiviteit een positief significant verband gevonden is tussen percepties en draagvlak. Dit betekent dat de algemene hypothese, *naarmate een proces als meer interactief wordt gepercipieerd zal het procesdraagvlak hoger zijn*, voorlopig aangenomen kan worden voor elke dimensie en de totale mate van interactiviteit. De relatie moet echter nog gespecificeerd worden met het volgende deel: *deze relatie is sterker voor belanghebbenden die meer waarde hechten aan het*

proces van interactief bestuur dan voor belanghebbenden die minder waarde hechten aan het proces van interactief bestuur.

In het theoretische deel van het paper zijn de twee, aan het proces van interactief bestuur gerelateerde, motieven reeds beschreven: persoonlijke ontwikkeling en 'op de hoogte blijven van de buurt of stad'. Deze motieven zijn gemeten met de volgende vragen: 'Er zijn allerlei redenen waarom mensen bereid zijn mee te doen aan activiteiten die bedoeld zijn om de woonbuurt of de stad leefbaar te maken of te houden. Om welke redenen zou u vooral deelnemen aan zo'n activiteit?':

- De activiteit biedt mij de mogelijkheid om te leren en ervaring op te doen;
- Door deelname blijf ik geïnformeerd.

Het gemiddelde van deze twee vragen is gebruikt om de mate waarin belanghebbenden waarde hechten aan het proces te meten.

De gespecificeerde hypothesen reflecteren een conditionele relatie: de algemene relatie zal sterker zijn voor sommigen dan voor anderen. Om die reden heb ik een conditionele of interactievariabele gecreëerd door het vermenigvuldigen van de twee onafhankelijke variabelen: perceptie * motief. Deze conditionele variabele brengt mogelijk het probleem van multicollineariteit met zich mee. Multicollineariteit is een hoge mate van correlatie (samenhang) tussen de onafhankelijke variabelen en de interactievariabele met zich mee, waardoor een hypothese makkelijker ten onrechte voor waar aangenomen kan worden. In het geval van dit onderzoek was er inderdaad sprake van een hoge correlatie tussen de onafhankelijke variabelen³. Om het probleem van multicollineariteit te verhelpen, hebben Smith en Sasaki (1979) een methode ontwikkelt voor regressievergelijkingen met een interactievariabele. Dit is een methode die de correlatie tussen de onafhankelijke variabelen reduceert⁴. De gespecificeerde hypothesen zijn zowel met als zonder deze methode getest. Aangezien de resultaten niet van elkaar verschilden, is multicollineariteit niet van invloed op de resultaten. Om die reden is gekozen om de analyses voort te zetten zonder de methode van Sasaki en Smith (1979).

Als een conditionele relatie tussen twee variabelen verwacht wordt, dan is de standaard oplossing om deze relatie te testen het toevoegen van een interactie variabele aan deze regressievergelijking. In het geval van dit onderzoek zou het dan om de volgende vergelijking gaan: $Y = b_0 + b_1 * P + b_2 * M + b_3 * (P * M)$, waarbij P de perceptie is en M het motief.

³ De resultaten van deze analyse zijn niet opgenomen in het paper.

⁴ Ze doen dit door een constante van beide onafhankelijke variabelen in de interactievariabele af te trekken: $Y = b_0 + b_1 * X + b_2 Z + b_2 (X - v) * (Z - w)$. Deze constante minimaliseert de correlaties tussen X en Z net de interactievariabele. Het zou te ver reiken om in dit paper verder op deze methode in te gaan.

Echter door b_3 te berekenen wordt de hypothese niet getest. De interpretatie van de coëfficiënten wordt duidelijk als bovenstaande vergelijking herschreven wordt (zie Denters 1987; Denters en van Puijenbroek 1989)⁵: $Y = (b_0 + b_2 * M) + (b_1 + b_3 * M) * P$.

In deze vergelijking geeft de coëfficiënt $(b_1 + b_3 * M)$ de conditionele coëfficiënt weer. De waarde van deze coëfficiënt verandert mogelijk als de waarde van M verandert. Door relevante waarden voor de motieven (M) te kiezen, kunnen de conditionele coëfficiënten en de t -waarden afgeleid worden van deze specifieke waarde van M ⁶. Deze conditionele coëfficiënt en de t -waarde zijn hetzelfde als de b -coëfficiënt en de t -waarde van P (perceptie variabele) in het SPSS model (van Puijenbroek 1992). De conditionele hypothese kan dus getest worden door het toepassen van regressieanalyse op verschillende waarden van M . Als de verschillen tussen de conditionele coëfficiënten significant zijn en de richting hiervan positief is (m.a.w. hoe hoger de waarden van M , hoe hoger de waarden van de conditionele b -coëfficiënt) dan kan de hypothese aangenomen worden. Hieronder worden de resultaten van de testen van de hypothese weergegeven voor de verschillende (individuele) dimensies.

Tabel 6 Conditionele waarden v.d. transparantie dimensie

Waarde motief	0	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4
Condition. b-coef.	,747	,690	,662	,634	,606	,578	,550	,521
Std error	.238	.163	.128	.097	.073	.067	.082	.110
T	5,736	7,718	9,430	11,989	15,155	15,808	12,262	8,670
P (eenzijdig)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

R Square= .341, N=511

Afhankelijke variabele: procesdraagvlak

Tabel 6 geeft de resultaten weer betreffende de transparantie dimensie. Voor elke waarde van het motief is een regressieanalyse uitgevoerd (wat betekent dat er sprake is van 8 regressie modellen). Elk model bevat daarnaast de onafhankelijke variabele 'motieven' en de interactievariabele (perceptie*motief). De resultaten met betrekking tot deze variabelen zijn telkens dezelfde, omdat de waarde van deze variabele niet verandert in de acht modellen⁷.

Zowel tussen de motieven en het draagvlak, als tussen de interactievariabele en het draagvlak is geen significant verband gevonden (motieven: $t=.999$; $p=.160$; interactievariabele: $t=-1.302$; $p=.097$).

De conditionele b -coëfficiënt is significant voor elke waarde van het motief (tabel 6). Dit significantieniveau verandert echter niet. Of het verschil tussen de verschillende waarden van

⁵ Het reikt ook te ver om deze wijze van interpretatie uitvoerig te beschrijven. Hier wordt het slechts genoemd op duidelijk te maken op welke wijze de resultaten in deze paper geïnterpreteerd worden.

⁶ Om de coëfficiënten en de t -waarden te verkrijgen is de interactievariabele ($M * P$) berekend voor elke verschillende waarde van de motieven. Deze verschillende waarden zijn afgetrokken van de 'motiefvariabele' en vervolgens vermenigvuldigd met de perceptie: (M -waarde motief) * P (van Puijenbroek 1992). Deze verandering in M verandert mogelijk ook de conditionele b -coëfficiënt.

⁷ (M -specifieke waarde M) * P verandert niet de regressie uitkomst van deze variabele, omdat slechts een constante wordt afgetrokken. Deze waarde veranderingen verandert mogelijk alleen de conditionele b coëfficiënt.

de motieven significant is kan afgeleid worden uit de significantie van de interactievariabele. Deze is, zoals hierboven beschreven, niet significant ($p=.097$). De hypothese ‘deze relatie sterker voor belanghebbenden die meer op het procesgericht zijn dan voor belanghebbenden die minder op het procesgericht zijn’ moet dus verworpen worden. Voorts is in de tabel ook te zien dat de richting in het (minimale) verschil tussen de motieven niet de verwachte richting is: hoe hoger de waarden van het motief, hoe lager de coëfficiënt.

Omdat de conditionele b-coëfficiënten uit tabel 4 voor elke waarde van het motief steeds significant en steeds positief is, kan de oorspronkelijke, algemene hypothese nog steeds aangenomen worden. Dus hoe meer interactief de perceptie, hoe hoger het draagvlak.

Tabel 7 Conditionele waarden gelijkheid dimensie

Waarde motief	0	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4
Conditionele b-coeff	.509	.421	.377	.333	.289	.245	.201	.157
Std Error	.220	.149	.116	.087	.066	.063	.080	.107
T	3,218	3,916	4,506	5,338	6,110	5,431	3,505	2,026
P (eenzijdig)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	0,022

R Square= .271, N=484.

Afhankelijke variabele: procesdraagvlak

De gelijkheid dimensie kent dezelfde soort resultaten als de transparantie dimensie (tabel 7). Zowel de relatie tussen de motieven en draagvlak, als tussen de interactievariabele en draagvlak is niet significant (motieven $t=1.594$; $p=.056$; interactievariabele: $t=-1.635$, $p=.052$). Dit laatste betekent dat ook het verschil tussen de conditionele b-coëfficiënten behorende bij de verschillende motief waarden niet significant is. De gespecificeerde hypothese moet dus weer verworpen worden. De oorspronkelijke hypothese kan echter nog steeds aangenomen worden, omdat de conditionele b-coëfficiënt voor iedere waarde van het motief significant en positief is.

Tabel 8 Conditionele waarden openheid dimensie

Waarde motief	0	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4
Conditionele b-coeff	.548	.504	.482	.460	.438	.461	.394	.372
Std Error	.312	.168	.214	.126	.096	.088	.109	.146
T	3,577	4,793	5,843	7,403	9,293	9,576	7,369	5,191
P (eenzijdig)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

R Square= .179, N=450.

Afhankelijke variabele: procesdraagvlak

Tabel 9 Conditionele waarden totale mate van interactiviteit

Waarde motief	0	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4
Conditionele b-coeff	.729	,672	,643	,614	,586	,557	,528	,500
Std Error	.349	.238	.186	.139	.104	.097	.122	.164
T	5,022	6,777	8,310	10,626	6,434	13,801	10,445	7,304
P (eenzijdig)	.000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

R Square= .567, N=435.

Afhankelijke variabele: procesdraagvlak

Ook voor de openheid dimensie (tabel 8) en de totale mate van interactiviteit (tabel 9), zijn dezelfde resultaten gevonden:

- Er is geen relatie tussen het motief en het draagvlak⁸;
- De relatie tussen de interactievariabele en het draagvlak is niet significant⁹;
- Het verschil tussen de conditionele b-coëfficiënten is niet significant. De gespecificeerde hypothese moet dus verworpen worden;
- De algemene hypothese kan nog steeds aangenomen worden.

4. Conclusie en discussie

Wanneer teruggegrepen wordt op de hoofdvraag, 'leiden meer interactieve processen van interactief bestuur tot meer procesdraagvlak?', dan kan deze vraag met 'ja' beantwoordt worden. Teruggekeken op het verklaringsmodel in figuur 1, kan gezegd worden dat, op basis van de hierboven beschreven resultaten, echter alleen het meest algemene, simpele model aangenomen kan worden. Dit betekent dat hoe meer interactief een proces is, hoe meer dit ook als zodanig door belanghebbende burgers gepercipieerd wordt. Dit geldt alleen niet voor de transparantiedimensie. Deze dimensie wordt door alle belanghebbenden, in vergelijking met de andere dimensies als het minst interactief gezien (score van 0.3 op een schaal van 0-1). De tweede algemene hypothese gaat wel op voor alle dimensies en voor de totale mate van interactief bestuur. Dit betekent dat hoe interactiever een proces is, hoe hoger het draagvlak. In het theoretische gedeelte werd dit reeds veronderstelt op basis van de literatuur over interactief bestuur. Belanghebbenden komen niet naar processen van interactief bestuur om alleen te luisteren en helemaal geen inbreng te hebben.

Er kunnen in beide gevallen van de algemene hypothesen echter geen specificaties worden aangebracht. Participanten, mensen die meer sociaal verbonden zijn en hoger opgeleiden zijn niet beter in staat om de interactiviteit van een proces te beoordelen. Ook is de mate waarin men waarde hecht aan een proces niet van invloed op de relatie tussen percepties van interactiviteit en het draagvlak.

⁸ Voor de openheid dimensie geldt: $t=.893$ en $p=.186$. Voor de totale mate van interactiviteit geldt: $t=.5011$, $p=.116$.

⁹ Voor de openheid dimensie geldt: $t=-.861$ en $p=.195$. Voor de totale mate van interactiviteit geldt: $t=-1.174$, $p=.121$.

Wat tot slot erg opvallend is, is dat participanten in alle gevallen, los van de mate van interactiviteit, het proces van interactief bestuur als meer interactief beschouwen dan dat niet-participanten die doen. Hierboven is al gespeculeerd dat dit wellicht te maken heeft met ‘zelf rechtvaardiging’ van participanten: ‘we hebben meegedaan dus het zal dan ook wel interactief geweest zijn’. Wat ook een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn is dat participanten sowieso al positief zijn over het proces omdat ze de mogelijkheid hebben gekregen om zich te uiten en ze deze mogelijkheid ook genomen hebben. Ze hebben met andere woorden het gevoel dat ze gehoord zijn. Voor niet-participanten geldt wellicht het ‘onbekend maakt onbemind’ argument.

Literatuur

- Bennet, S.E. (1989). Trends in Americans' political information, 1967-1987. In: *American Politics Quarterly*, 17, 422-35.
- Button, M and Mattson, K. (1999). Deliberative democracy in practice: challenges and prospects for civic deliberation. In: *Polity*, XXXI:4, 609-37.
- Carpini, M.X.D. and Keeter, S. (1989). *What Americans know about politics and why it matters*. New Haven and London, Yale University Press.
- Daemen, H. and Schaap, L. (eds) (2000). *Citizen and City. Developments in fifteen local democracies in Europe*. Rotterdam, Centre for local democracy, Erasmus University Rotterdam.
- Denters, S.A.H. (1987). *Partijen, kiezers en gemeentelijk beleid: een empirische toetsing van een politiek-economische theorie*. Amsterdam, CT-press/ Enschede, Sneldruk Enschede.
- Denters, Bas; Heffen, Oscar van; Huisman, Jeroen; Klok, Pieter-Jan. (2003). Introduction: the emerge of new forms of governance. In: Denters, Bas; Heffen, Oscar van; Huisman, Jeroen; Klok, Pieter-Jan (eds). *The rise of interactive governance and quasi-markets*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Denters, S.A.H. and Puijtenbroek, R.A.G. van (1989). Conditional regression analysis. In: *Quality and Quantity* 23: 83-108 (1989), pp.83-108.
- Denters, S.A.H., Klok P.J. en Visser, M.A. (2002). *De raad beoordeeld! Oordelen van lokale opinieleiders en bestuurders over de gemeenteraad als volksvertegenwoordiging. Een tussenrapportage. Project Duale Gemeenten*. Enschede, Van Poelje Instituut, Faculteit der Bestuurskunde, Universiteit Twente.
- Deth, J.W. van (1990). Interest in politics. In: Jennings, M.K., Deth, J.W. van and Barnes, S.H., Fuchs, D., Heunk, F.J., Inglehart, R., Kaase, M., Klingemann, H.D., Thomassen, J.J.A. (1990). *Continuities in political action. A longitudinal study of political orientations in three western democracies*. Berlin, New York, Walter de Gruyter, 275-312.
- Edelenbos, J. (2000). *Procesvorm. Procesbegeleiding van interactieve beleidsvorming over lokale ruimtelijke projecten*. Utrecht, uitgeverij LEMMA BV.
- Edelenbos, J. (2001). Interactieve beleidsvorming als inhoudsabsorberend proces. In:

- Bestuurskunde*, 10: 8, 349-56.
- Edelenbos, J. and Monnikhof, R. (Red.) (2001). *Lokale interactieve beleidsvorming. Een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidvorming voor het functioneren van de lokale democratie*. Utrecht, uitgeverij LEMMA BV.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, Massachusetts, Addison-Wesley Publishing Company.
- Graaf, L. de (2007). *Gedragen beleid. Een bestuurskundig onderzoek naar interactief beleid en draagvlak in de stad Utrecht*. Delft, Eburon.
- Hartman, I. (2000). *Democratie van de grote bekken: leer je wat van het debat?* Amsterdam: IPP
- Hoekema, A.J., Manen, N.F. van, Heijden, G.M.A. van der, Vlies, I.C. van der, Vroom, B. de (1998). *Integraal bestuur. De behoorlijkheid, effectiviteit en legitimiteit van onderhandelend bestuur*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Johnston Conover, P., Searing, D.D. and Crewe, I.M. (2002). The deliberative potential of political discussion. In: *British Journal of Political Science*. 32, 21-62.
- Klijn, E.H. en Koppenjan, J.F.M. (1998). Tussen representatieve en directe democratie. Interactieve besluitvorming en de politiek. In: *Bestuurskunde*. 1998. Jrg.7, nr.7. pp. 302-308.
- Krech, D., Crutchfield, R.S., Ballachey, E.L. (1962). *Individual in society. A textbook of social psychology*. New York, McGraw-Hill Book Company, Inc. ; Tokyo, Kōgakusha Company, LTD.
- Lowndes, V., Pratchett, L. and Stoker, G. (2001). Trends in public participation: part 2- citizens' perspective. In: *Public participation*, 79:2, 445-55.
- Luskin, R.C. (1987). Explaining political sophistication. In: *Political Behaviour*, 12, 331-61.
- Milbrath, L.W. and Goel, M.L. (1977). *Political participation. How and why do people get involved in politics*. 1977 Second edition, first edition 1965. Chicago, Rand McNally College Publishing Company.
- Miller, W.E. and Shanks, J.M. (1996). *The new American voter*. Cambridge, Massachusetts and London, Harvard University Press.
- Pligt, J. van der en N.K. de Vries (1995), *Opinies en attitudes. Meting, modellen en theorie*, Boom, Amsterdam / Meppel.
- Pröpper, I.M.A.M. and Steenbeek, D.(1998). Interactieve beleidsvoering: typering, ervaring en dilemma's. In: *Bestuurskunde*, 7:7, 292-301.
- Pröpper, I.M.A.M. and Steenbeek, D.(1999). *De aanpak van interactief beleid. Elke situatie is anders*. Bussum, COUTHINO.
- Puijenbroek, R. van (1992). Is conditionele regressie-analyse te moeilijk voor sociale wetenschappers? In: Dekker, P, and Konings - vander Snoek, M. (eds.) *Sociale en culturele kennis. Hoe bevalt de Nederlandse vrouw? En 44 andere vragen beantwoord*. Rijswijk, Sociaal en Cultureel Planbureau, pp241-248.
- Smith, K.W. and Sasaki, M.S. (1979). Decreasing multicollinearity, A method for models with multiplicative functions. In: *Sociological methods and research*, 8 (1979), pp.35-56.
- Stokkum, B.van (2006). *Rituelen van beraadslaging. Reflecties over burgerberaad en burgerbestuur*. Amsterdam, Amsterdam University Press.

Thomas, J.C. (1990). *Public participation in public decisions. New skills and strategies for public managers*. San Fransico, Jossey-Bass.

Wille, A. (2001). Politieke participatie en representativiteit in het interactieve beleidsproces. In: Edelenbos, J. and Monnikhof, R. (Red.) (2001). Lokale interactieve beleidsvorming. Een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidvorming voor het functioneren van de lokale democratie. Utrecht, uitgeverij LEMMA BV, 87-115.